

# O DUBLĂ PRIVIRE ASUPRA LUI EMIL CIORAN: EXPERIENȚA MISTICĂ<sup>1</sup>

**Christian SANTACROCE**

«L'homme n'échappe aux lois de ce monde que la durée d'un éclair. Instants d'arrêt, de contemplation, d'intuition pure, de vide mental, d'acceptation du vide moral. C'est par ces instants qu'il est capable de surnaturel.»<sup>2</sup>  
Simone Weil

**Title:** *A Double perspective on Emil Cioran: The Mystical Experience*

**Abstract:** *If for Cioran, as for the school of the French moralists, who undoubtedly constituted a model for him, the human heart represents the "deplorable state of corrupted nature", in reality this image expresses only one aspect of our condition. The article focuses on a double perspective on Cioran's works.*

**Keywords:** *Emil Cioran, mysticism, soul*

Dacă pentru Cioran, în ceea ce privește școala moralistului francez, care, fără îndoială, a constituit un model pentru el, inima umană reprezintă de fapt "starea deplorabilă a naturii corupte"<sup>3</sup>, nu se poate ignora faptul că, în realitate, această imagine exprimă doar un aspect al stării noastre. «*Totul se petrece în inimă, iată ce înseamnă mistică și sfințenie. Numai că nu trebuie să ne gândim la inima oamenilor, ci la a sfinților*»<sup>4</sup>, avertizează

---

<sup>1</sup> Acest text a fost publicat în limba castelană, într-o versiune scurtă în revista *Claves de la Razón Práctica*, numărul 249 (noiembrie-decembrie 2016, pp. 160-171), sub titlul: *Fatalidad y premonición. Un texto sobre Emil Cioran*.

<sup>2</sup> *La pesanteur et la grâce*. Plon, Paris, 1948, p. 13.

<sup>3</sup> A se vedea notificarea către cititorul lui La Rochefoucauld pentru a doua ediție a *Réflexions* (1666): «[...] le fondement de toutes ces réflexions, est que celui qui les a faites n'a considéré les hommes que dans cet état déplorable de la nature corrompue par le péché, et qu'ainsi la manière dont il parle de ce nombre infini de défauts qui se rencontrent dans leurs vertus apparentes ne regarde point ceux que Dieu en préserve par une grâce particulière.» La Rochefoucauld. *Réflexions ou sentences et maximes morales*. Éditions Garnier, Paris, 1954, p. 90.

<sup>4</sup> *Lacrimi și sfinți*. Editura autorului, București, 1937, p. 8.

Cioran. Acest lucru se referă deja la un strat infinit mai profund decât ceea ce poate presupune că este viața noastră pământească insuportabilă. Referința către acea parte concomitentă a ființei, vine să descopere astfel un sens care diferențiază în mod esențial aspectul lui Cioran de cel al moralistului, cu excepția lui Pascal. Cioran însuși, în prefața sa la *Anthologie du portrait*, se oprește să sublinieze această condiție:

«Parmi les moralistes, Pascal seul s'est penché sur la dimension métaphysique de l'existence humaine (aussi ne voit-on guère qu'il ait marqué aucun auteur de portraits). À côté de lui, tous les autres, sans exception, paraissent futiles, parce qu'ils n'ont pas perçu notre misère, mais nos misères, cette somme d'insuffisances, d'infirmités inévitables et quelconques qui n'expriment qu'un aspect de notre nature. Mais s'ils n'ont pas senti le mal capital, intrinsèque qui y est inhérent, il ne devait pas leur échapper en revanche ce mal médiocre et général, aux prises avec un bien de même aloi. Des manichéens de salon, séduits par un dualisme anecdotique hostiles ou inaptes à cette solitude où se débat l'homme intérieur, face à face avec soi ou avec Dieu.»<sup>5</sup>

Pentru Pascal, sufletul omului este rupt în două perspective: una, în ceea ce privește dimensiunea sa eternă; cealaltă, sub rezerva precarității sale pământești.<sup>6</sup> *Misère et grandeur* intră astfel în aceeași situație, formând un mod de existență contradictoriu<sup>7</sup>. Condiție, chiar și mai paradoxală, dacă observăm aspectul nobleței revendicat de ființa umană, dezvăluit tocmai în

---

<sup>5</sup> *Anthologie du portrait. De Saint-Simon à Tocqueville*. Éditions Gallimard, Paris, 1996, p. 12.

<sup>6</sup> «254. [201] La nature de l'homme se considère en deux manières: l'une selon sa fin, et alors il est grand et incomparable; l'autre selon la multitude, comme on juge de la nature du cheval et du chien, par la multitude, d'y voir la course, *et animum arcendi*; et alors l'homme est abject et vil. Et voilà les deux voies qui en font juger diversement, et qui font tant disputer les philosophes.» Pascal. *Œuvres complètes* Gallimard (Bibliothèque de la Pléiade), Paris, 1954, p. 1155.

<sup>7</sup> «438. [257] Quelle chimère est-ce donc que l'homme? Quelle nouveauté, quel monstre, quel chaos, quel sujet de contradiction, quel prodige! Juge de toutes choses, imbécile ver de terre; dépositaire du vrai, cloaque d'incertitude et d'erreur; gloire et rebut de l'univers». *Ibid.*, 1206.

conștientizarea propriei sale sărăcii.<sup>8</sup> Această dualitate este pe deplin exprimată în distincția dintre omul interior și omul exterior, expusă deja de Pavel în a doua epistolă către Corinteni (4, 16): « chiar și atunci când eul nostru exterior se destramă, eul nostru interior este reînnoit zi de zi ».<sup>9</sup> Două circumstanțe la care Cioran participă, după cum am menționat mai sus:

«Les mystiques, singulièrement Maître Eckhart, en faisant la distinction entre *l'homme intérieur* et *l'homme extérieur*, optaient nécessairement pour le premier; le second, l'être dans le temps, plus précisément dans la société, revenait de droit aux moralistes, c'est lui qu'ils envisagent, scrutent et dénoncent, sans se soucier s'il possède quelque dimension intemporelle. Les constantes qu'ils décèlent en lui sont celles qui dérivent de sa déchéance, et non point celles qui pourraient l'aider à en triompher. De cet homme tout en surface ils ont sondé les "profondeurs", les dessous de sa frivolité et le tréfonds de ses apparences, le mécanisme et le secret de ses intérêts et de ses emballements. Dans la cruauté avec laquelle ils l'ont démasqué, on ne niera pas qu'il entre une certaine élégance; mais l'élégance est dans l'expression et le tour, non dans le coup d'œil et l'analyse. Si leur indiscretion n'épargne le mystère de personne, c'est que pour eux justement nul n'est investi de mystère, j'entends de ce mystère essentiel qui nous relie à l'absolu et qui fait de nous autre chose que des pantins funèbres ou risibles. À leurs yeux *expliquer* un être c'est l'abolir, c'est le réduire à néant.»<sup>10</sup>

Realitatea umană include, pentru Cioran, un aspect vizibil și un altul nevăzut. Temporalitatea în care evoluează tragic viața omului, vine în contrast cu infinitatea care îl privește în mod intim: « și în acest lucru nu ne concentrăm asupra lucrurilor care sunt văzute, ci asupra lucrurilor care nu

---

<sup>8</sup> «255. [165] La grandeur de l'homme est grande en ce qu'il se connaît misérable. Un arbre ne se connaît pas misérable. –C'est donc être misérable que de [se] connaître misérable; mais c'est être grand que de connaître qu'on est misérable.» *Ibid.*, 1156.

<sup>9</sup> *Sagrada Biblia*. María Bover y Francisco Cantera Burgos. Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1961. De asemenea, trebuie remarcată replica lui Angelus Silesius, un contemporan de-al lui Pascal: «Zwei Menschen sind in mir: der eine will, was Gott, der andere, was die Welt, der Teufel und der Tod». Angelus Silesius. *Der cherubinische Wandersmann*. V, 120. Wilhelm Goldmann, München, 1960, p. 153.

<sup>10</sup> *Anthologie du portrait*, pp. 11-12.

sunt văzute. Deoarece cele văzute sunt trecătoare; dar cele care nu sunt văzute sunt veșnice »<sup>11</sup>, spune Pavel. Și Cioran, în prefața menționată, din nou cu referire la Pascal, comentează

«Conçues à la faveur des veilles, sans rien de fâcheusement lumineux, les *Pensées*, ruminations d'un insomniaque, d'un esprit qui se retourne et se crispe dans l'obscur, ne seront jamais, je ne dis pas comprises, mais *senties*, par ceux qui ne voient clair qu'en plein jour.»<sup>12</sup>

În acest punct, ar fi interesant să ne oprim pentru un moment la micul tratat din secolul al XIV-lea pe care Luther l-a descoperit și tipărit pentru prima dată în 1516. În capitolul VII al acestei broșuri, care ulterior va deveni cunoscută sub numele de *Theologia Deutsche*, vorbește tocmai despre cei doi ochi ai sufletului lui Hristos. Unul, la dreapta, întors spre veșnicie, spre divinitate; celălalt, spre stânga, întors către lume și creaturi. Sufletul creat al omului, explică autorul său, are și el doi ochi. Unul este «posibilitatea de a vedea în eternitate»; celălalt, coneamnat la timp și creație.<sup>13</sup>

---

<sup>11</sup> 2 Cor 4, 18.

<sup>12</sup> *Anthologie du portrait*, p. 12.

<sup>13</sup> «Man soll merken, dass man lieset und spricht, die Seele Christi hätte zwei Augen, ein rechtes und ein linkes Augen. Im Anfang, da sie geschaffen ward, da kehrte sie das rechte Auge in die Ewigkeit und in die Gottheit, und stund da in vollkommenem Gebrauchen und in Beschauung göttlichen Wesens und ewiger Vollkommenheit unbeweglich und blieb da unbewegt und ungehindert von allen den Zufällen und Arbeiten, Leiden, Marter und Pein, die in dem äusser Menschen je geschahen. Aber mit dem linken Auge sah sie in die Kreaturen und erkannte da alle Dinge und nahm da Unterschied in den Kreaturen, was da besser oder böser, edler oder unedler wäre, und danach ward der äussere Mensch Christi gerichtet. Also stund der innere Mensch Christi nach dem rechten Auge der Seele in vollkommenem Gebrauchen göttlicher Natur, in vollkomener Wonne, Freude und in ewigem Frieden. Aber der äussere Mensch und das linke Auge der Seele Christi stund mit ihm in vollkommenem Leiden, in aller Trübsal, Jammer und Arbeit, und dies geschah also, dass das inwendige und das rechte Auge unbewegt, ungehindert und unberührt blieb von aller der Arbeit, Leiden, Schmerzen und Marter, das in dem äusseren Menschen je geschah. [...] Nun hat die geschaffen Seele des Menschen auch zwei Augen. Das eine ist die Möglichkeit zu sehen in die Ewigkeit; das andere zu sehen in die Zeit und in

De asemenea, în *Lacrimi și sfinți*, operă tematic dedicată lacrimilor, muzicii și misticismului - termeni care sunt absolut confluente pentru Cioran -, se face aluzie și această dublă viziune, interioară și exterioară:

«Ochii nu văd nimic. De aceea o înțeleg prea bine pe Caterina Emmerich, când ne spune că vede *prin inimă!* Acesta este văzul sfinților. Și atunci cum să nu vadă ei mai mult decât noi, cari înregistrăm orizontul în percepții? Ochiul are un camp redus; el vede totdeauna din afară. Dar lumea fiind interioară inimii, introspecția este singurul proces de cunoaștere. Câmpul vizual ai inimii? Lumea plus Dumnezeu plus neant. Adică *tot.*»<sup>14</sup>

Trebuie să ne amintim ceea ce afirmă Cioran la începutul aceleiași cărți, când spune:

«Numai când trezim lacrimile adormite în strafundurile noastre și *cunoaștem* prin ele, înțelegem cum cineva a putut fi om și nu mai este.»<sup>15</sup>

Aici observăm o indicație a ceea ce transcende experiența umană în sine, o dispoziție care vizează limitele umane, către acel orizont suprem în raport cu care referentul nostru geografic și antropologic și care nu este

---

die Kreatur, darin Unterschid zu erkennen, wie früher gesprochen ist». *Theologia deutsch*. Franz Pfeiffer. Bertelsmann, Gütersloh, 1900, pp. 21-25.

<sup>14</sup> *Lacrimi și sfinți*, p.10. De asemenea, Pascal ne vorbește despre ochii inimii: «Jésus-Christ, sans biens et sans aucune production au dehors de science, est dans son ordre de sainteté. Il n'a point donné d'invention, il n'a point régné; mais il a été humble, patient, saint, saint, saint à Dieu, terrible aux démons, sans aucun péché; Oh ! Qu'il est venu en grande pompe et en une prodigieuse magnificence, aux yeux du cœur, qui voient la sagesse!» (Pascal. *Pensées*, 828. En: *Œuvres complètes*, p. 1342.) Și Unamuno, într-un articol intitulat *Los oídos del corazón*, se întreabă același lucru: «Dar înțelepciunea, sapiența, *sagesse*, sunt văzute sau auzite? Cu ochii sau cu urechile inimii cu care o percepem? Inima, în amintirea intimă vede sau se aude» (Miguel de Unamuno. *La vida literaria*. Espasa-Calpe, Madrid, 1981, p. 159). Pe de altă parte, Cioran, referindu-se la Țalāl al-Dīn Rūmī, ne vorbește despre cinci simțuri: «Djelal – eddin-Rumi vorbește de cele cinci simțuri ale inimii. Aici e toată gnoseologia misticiei. *Extazul*, ca expresie supremă a cunoașterii mistice? Toate acele simțuri topite într'o flacăra.» *Lacrimi și sfinți*, p. 12. *Lacrimi și sfinți*, p. 12.

<sup>15</sup> *Ibid.*, 3.

decât inversul intrigii. Dorul lui Cioran pentru casa din Rășinari, locul lui de naștere, felul în care descrierea idilică a copilăriei ocupă o dimensiune paradisiacă în memoria sa, sunt legate de acel strat intim și original al ființei. Suntem martorii unui itinerariu descendent care începe în Coasta Boacii și culminează în Paris, Roma. Linia care se naște în Est și se scufundă în Occident, *de la Răsărit la Apus*. De la plinătatea perfectă la decadența în creștere, de la culmea extazului până la întunericul lugubru, de la apusul disperării până la gropile de putregai:

«Pourquoi je suis un raté? Parce que j'ai aspiré à la félicité, à un bonheur surhumain, et parce que, n'y pouvant atteindre, je me suis enfoncé dans le contraire, dans une tristesse sous-humaine, animale, pis même, dans une tristesse d'insecte. J'ai voulu le bonheur qu'on goûte auprès des dieux, et n'ai obtenu que cette prostration de termite.»<sup>16</sup>

Astfel, se formează intriga, metafora biografică a confesiunii funerare care umple imaginarul cioranian:

«Il n'y a qu'une nostalgie: celle du Paradis. Et peut-être celle de l'Espagne»<sup>17</sup>.

Dorul de casă a lui Cioran se leagă astfel de o rădăcină infinit mai profundă decât cea la care se face referire și care este o legătură pur pământescă. Nostalgia lui Cioran implică în același timp noțiunea de legătură transcendentă și intimă, viziunea unei patrii metafizice, a cărei situație exactă nu se găsește în această lume, ci doar indicații simbolice:

«Malheur à toi, si lorsque'on te dit: Retourne! tu t'imagines qu'il s'agit de Damas, Bagdad ou quelque autre cité de ce monde»<sup>18</sup>, ne avertizează Sohravardî. Următoarele rânduri sunt semnificative (1 iulie 1970):

«Le *fado* me comble autant que la musique hongroise. Quelle nostalgie ! On ne la ressent que si on vit en étranger. C'est que la nostalgie suppose une

---

<sup>16</sup> *Cahiers*, p. 600.

<sup>17</sup> *Ibid.* p. 55.

<sup>18</sup> Henry Corbin. *L'homme et son ange. Initiation et chevalerie spirituelle*. Fayard, 1983, p. 13.

patrie perdue. Ma nostalgie est religieuse. Car, pour ce qui est de patrie, j'ai beau avoir perdu la mienne, je n'en ai pas la nostalgie.»<sup>19</sup>

Am menționat câteva rânduri despre felul în care măreția lui Pascal implică în mod necesar conștientizarea propriilor neazuri. Aceasta va servi drept fundal, pentru a sublinia importanța pe care exaltarea conștiinței o poartă pentru Cioran ca o experiență intensă. Criza insomniei care îi devastează brutal tinerețea este anunțată ca un episod esențial. Veghea neîntreruptă care șterge alternanța dintre zi și noapte - a se citi în mod egal, între viață și moarte<sup>20</sup> -, stabilește condiții care dezvăluie conștiința ca fatalitate. *Bewusstsein als Verhängnis*, spune titlul lui Alfred Seidel la care Cioran va subscrie pentru totdeauna în urma experienței sale dramatice, caracterizată de obsesia morții<sup>21</sup>, de un ireparabil sentiment de inutilitate universală<sup>22</sup>.

Conștiința trebuie înțeleasă, în primul rând, ca o trezire în mediul tragic al vieții, ca o intuiție a satanismului care definește devenirea macabră.

---

<sup>19</sup> *Cahiers*, p. 814.

<sup>20</sup> După cum se poate citi într-una din cărțile fundamentale pentru biografia spirituală a lui Cioran: «Qui sait, dit Euripide, il se peut que la vie soit la mort et que la mort soit la vie. [...] En général, presque toujours, lorsqu'il s'agit de la mort, Socrate, chez Platon, répète, ou à peu près, les paroles d'Euripide. Personne ne sait si la vie n'est pas la mort et si la mort n'est pas la vie. Depuis les temps les plus reculés, les hommes les plus sages vivent dans cette ignorance énigmatique ; seuls les hommes ordinaires savent bien ce que c'est que la vie ce que c'est que la mort.» Léon Chestov. *Les Révélation de la Mort. Dostoïevsky – Tolstoï*. Préface et traduction de Boris de Schlœzer. Librairie Plon, Paris, 1923, p. 3.

<sup>21</sup> Pe 8 aprilie 1933, la împlinirea a douăzeci și doi de ani, Cioran a mărturisit: «Am o senzație ciudată când mă gândesc că am devenit la această vârstă specialist în problema morții.» Cioran. *Pe culmile dispărării*. Humanitas, București, 2008, p. 17.

<sup>22</sup> «De mon pays j'ai hérité le nihilisme foncier, son trait fondamental, sa seule originalité. *Zădărnicie, nimicnicie* – ces mots extraordinaires, non ce ne sont pas des mots, ce sont les réalités de notre sang, de mon sang.» (*Cahiers*, p. 685.) Acestor termeni probabil ar fi trebuit să li se alăture un al treilea: *părelnicie*, după cum scrie în scrisoarea pe care Cioran i-o adresează lui Noica în 21 ianuarie 1971: «Degeaba caut în limbile “de circulație” un echivalent pentru *părelnicie*, cuvânt care singur ascunde un *Lebensgefühl*, o metafizică și tot ceea ce se dorește în termeni de poezie.» Cioran. *Scrisori către cei de-acasă*. Humanitas, București, 1995, p. 298

Însă, trebuie subliniat că nu este vorba de conștiință în circumstanțe normale, ci de excesul de conștiință care, în acest caz, este determinat de pierderea somnului. În acest sens, exacerbarea conștiinței este prezentată nu numai ca o fatalitate, ci în același timp, ca o condiție a extazului. Explică Cioran în interviul său cu Liiceanu, în 1990: «Excesul de conștiință: numai acest exces te face să resimți conștiința simultan ca blestem și premonițiune».<sup>23</sup>

Conștiința pusă la limită suportă o dublă tensiune. Pe de o parte, dezvăluirea logicii demonice a vieții; pe de altă parte, anunțarea apariției unui alt ordin de existență. Aceasta este experiența pe care Cioran o va cunoaște, cu o intensitate deosebită, în timpul bienalei care are loc în Germania între 1933 și 1935. Aceste experiențe fac aluzie la diferite secțiuni ale lucrării sale, precum și la numeroasele sale interviuri<sup>24</sup>. Mă refer încă o dată la caietele sale (aprilie 1970):

«Cet après-midi, je me suis souvenu de l'expérience, de la sensation la plus extraordinaire de ma vie. C'était à Berlin (en 1934 ?), un matin, il était 11 heures moins quelques minutes, j'allais prendre le métro aérien à la station *Bellevue*, quand soudain j'eus un frisson «surnaturel», la certitude que *tout* le temps de toujours s'était concentré en moi, culminait en moi, et que c'était moi qui le faisais avancer, que j'étais à la fois le créateur et le porteur du temps.

Cette sensation ne dura pas longtemps : un éclair, mais d'une fulgurance et d'une intensité à peine tolérable, bien qu'elle fût liée à une impression de bonheur inouïe.

---

<sup>23</sup> *Itinerariile unei vieți: E. M. Cioran, urmat de Apocalipsa după Cioran. Trei zile de convorbiri – 1990.* Humanitas, București, 1995, p. 80.

<sup>24</sup> De exemplu, cel pe care îl are cu Sylvie Jaudeau: «Durant cette période de tension intérieure, j'ai fait à plusieurs reprises l'expérience de l'extase. En tout cas, j'ai vécu des instants où l'on est emporté hors des apparences. Un saisissement immédiat vous prend sans aucune préparation. L'être se trouve plongé dans une plénitude extraordinaire, ou plutôt, dans un vide triomphal. Ce fut une expérience capitale, la révélation directe de l'inanité de tout. Ces quelques illuminations m'ouvrirent à la connaissance du bonheur suprême dont parlent les mystiques. Hors de ce bonheur suprême dont parlent les mystiques. Hors de ce bonheur auquel nous ne sommes qu'exceptionnellement et brièvement conviés, rien n'a une véritable existence, nous vivons dans le royaume des ombres.» Cioran. *Entretiens.* Gallimard, Paris, 1995, p. 218.



(ce genre d'expérience est devenu très rare avec l'âge. C'est que les états extatiques (ou quasi) que j'ai éprouvés dans ma vie étaient liés à mes insomnies, à l'intoxication des veilles, à la folie est au délire des nuits blanches, qui me mettaient, durant le jour, dans un état fiévreux, on ne peut plus épuisant. Si j'avais continué à ressentir des extrémités pareilles jamais je ne serais parvenu à vivre si longtemps. Je n'aurais sûrement pas dépassé la trentaine.

On ne vit que parce qu'on s'est rendu indigne d'une certaine fièvre.)»<sup>25</sup>

În această stare limită de senzație, descrisă de Cioran, conștiința obișnuită este desființată de supraconștiință despre care Richard Maurice Bucke vorbește într-un eseu intitulat *Cosmic consciousness. A Study in the Evolution of Human Mind*, publicat în 1901. Bucke definește această experiență, pe care a trăit-o el însuși, nu ca pe o „simplă expansiune sau extindere a conștiinței de sine cu care suntem cu toții familiarizați, ci [ca] supra-încorporarea unei funcții atât de diferite de ceea ce posedă omul mediu. Conștiința de sine este în legătură cu oricare dintre funcțiile pe care le posedă animalele superioare”.<sup>26</sup>

Luciditatea lui Cioran nu se limitează doar la trezirea conștiinței ca blestem. În ceea ce privește premoniția, ea constituie și prefigurarea unei noi stări. Conștiința este dezvăluită ca anticipare sau iminență a *theias nuktos*, strălucirea nocturnă, raza întunericului care structurează povestea mistică, din Orient în Occident.

Încă un aspect trebuie semnalat: muzica. Cioran vorbește un doar despre extazul religios, ci și de extazul muzical<sup>27</sup>: de fapt, două modalități de a spune același lucru. În ceea ce urmează, voi face două referiri. Prima, de la finalul lunii noiembrie 1969:

«Deux choses qui ont énormément compté dans ma vie: musique et mystique (donc *extase*) –et qui s'éloignent...

Entre vingt et vingt-cinq ans, *orgie* des deux. Mon goût passionné pour elles était lié à mes insomnies. Des nerfs incandescents, chaque instant gonflés jusqu'à l'éclatement, envie de pleurer par un intolérable bonheur...

---

<sup>25</sup> *Cahiers*, pp. 801-802.

<sup>26</sup> Richard Maurice Bucke. *Cosmic Consciousness*. The Conservator, Philadelphia, 1894, p. 7.

<sup>27</sup> Véase, por ejemplo, el fragmento que da inicio a *Cartea amăgirilor* (*El libro de las ilusiones*), titulado precisamente *Extaz muzical* (*Éxtasis musical*).

Tout cela a été remplacé par l'aigreur, l'affolement, le scepticisme et l'anxiété. En somme, une baisse de la température intérieure –qui explique seule pourquoi je suis encore en vie. Car s'il m'avait fallu persévérer à l'état d'ébullition, depuis longtemps j'aurais sauté.»<sup>28</sup>

Cea de-a doua din iulie 1967, după o audiție a unei compoziții muzicale de Händel:

«La musique, je sais qu'elle me touche vraiment quand, grâce à elle, mourir ne signifie plus rien pour moi, parce que je ne peux pas mourir, parce que je suis à jamais au-dessus de la mort. Ce miracle seule la musique l'opère et, peut-être, toute forme d'extase.»<sup>29</sup>

Printre caracteristicile principale pe care Maurice Bucke le extrage din experiența pe care o definește drept conștiință cosmică, apar următoarele: „o conștientizare a cosmosului, adică a vieții și a ordinii universale”, „o iluminare intelectuală sau o iluminare care doar ar plasa individul într-un nou plan de existență, care să-l facă membru al unei specii aproape noi. La aceasta se adaugă o stare de exaltare morală, un sentiment indescriptibil de elevație, euforie și fericire, o trezire a sensului moral absolut, la fel de impresionant și mai important, atât pentru individ cât și pentru rasă, decât puterea intelectuală înaltă”. La acestea, trebuie să adăugăm ceea ce numește Bucke drept „un sentiment de nemurire, o conștiință a vieții veșnice. Nu convingerea că o veți avea, ci conștiința că o aveți deja”<sup>30</sup>.

---

<sup>28</sup> *Cahiers*, 765.

<sup>29</sup> *Ibid.*, 519.

<sup>30</sup> Richard Maurice Bucke. *Cosmic Consciousness. A Study in the Evolution of Human Mind*. Innes & Sons, Philadelphia, 1905, p. 2.